SISÄLLYSLUETTELO

1. TAUSTAA 2
2. OPPAAN TARKOITUS 2-3
3. ITSENSÄ TYÖLLISTÄMINEN JA YRITTÄMINEN 3-4
4. OMAN TYÖN MERKITYS JA KÄYTTÖMAHDOLLISUUDET VANKEINHOIDOSSA 4-6
5. VANKEINHOIDON LAINSÄÄDÄNTÖ 6-7
5.1. Millainen työ soveltuu haitatta rangaistuslaitoksessa tehtäväksi 7-8
6. OMAN TYÖN ALOITTAMINEN 8
6.1. Milloin kannattaa harkita omaa työtä ? 8
6.2. Lähtökohtana tukeminen, yhteistyö ja laatu 9
6.3. Työsuojeluvastuu 9
6.4. Oman työn lupa 9-10
6.5. Oman työn paja ja / tai käytännön läheinen (koulutus)ohjelma itsensä työllistämisestä 10
6.6. Tukiryhmä vankilassa 10-11
6.7. Oman työn rahoitus 11
7. ITSENSÄ TYÖLLISTÄMISEEN LIITTYVÄÄ NORMISTOA 12
7.1. Ennakkoperintärekisteri 12-13
7.2. Arvonlisäverovelvollisuus 13
7.3. Elinkeinotoiminnan (yrityksen) ja elinkeinonharjoittajan tuloverotus ... 13
7.4. Kirjanpitovelvollisuus 13
7.5. Eläkevakuutus ja tapaturmavakuutus 14
7.6. Tavaroiden myynti 14
8. VELKAONGELMAT 14
8.1. Ulosotto 14-15
8.2. Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 15
8.3. Takuu-Säätiön takaus 15-16
9. YHTEISTYÖTAHOJA 16

1. TAUSTAA

Vangilla on rangaistusten täytäntöönpanosta annetussa laissa määritelty velvollisuus tehdä työtä tai osallistua koulutukseen tai muuhun rangaistuslaitoksen järjestämään tai hyväksymään toimintaan. Rangaistuslaitoksessa tehtävä työ on lain 3 luvun 6 §:n mukaan valtion lukuun tehtävää vankityötä tai vangin omaan lukuunsa tekemää sellaista hyväksyttävää työtä, joka haitatta soveltuu rangaistuslaitoksessa vangin omilla tai hänen käyttöönsä annetuilla välineillä tehtäväksi (oma työ).

Vangin omaa työtä koskevalla säännöksellä on vuosikymmeniä pitkä historia. Ensimmäiset omaa työtään tekevät vangit lienevät olleet käsityöläisiä, sillä laissa myönnettiin myös lupa käyttää vankilan työvälineitä korvauksetta. Viime vuosina vangin oma työ on usein perustunut tavalla tai toisella kirjoittamiseen. Päivää kohti laskettuna omaa työtä tekeviä on ollut keskimäärin yksi.

Vangin oman työn lisäämismahdollisuuksia, uusia toteuttamistapoja ja siihen sovellettavia yhteiskunnan yleisiä normeja selvitettiin vuosina 1998 – 2000 yhteisöaloite-ohjelman Integran hankkeessa NEP 2000, johon osallistui viisi vankilaa. Vapautumisen jälkeiseen itsensä työllistämiseen tähtäävää omaa työtä päästiin hankkeessa selvittämään vasta loppuvaiheessa, mistä syystä tämä opas valmistui hankkeen päättymisen jälkeen. Opas on Ylitornion avovankilaosaston ja vankeinhoito-osaston virkamiesten tekemä. Oman panoksensa sen valmistumiseen ovat antaneet myös Takuu-Säätiön ja Uusyrityskeskusten edustajat.

2. OPPAAN TARKOITUS

Opas on tarkoitettu sekä vangeille että henkilökunnalle. Tavoitteena on kertoa:

- millä edellytyksellä vanki voi saada luvan oman työn tekemiseen
- minkä tyyppistä oma työ voi vankilaolosuhteissa olla
- miten vankila voi edistää vangin omaa työtä
- miksi omaa työtä tulisi edistää, mitkä ovat sen tavoitteet
- miten elinkeino-, yritys-, verotus- eläke- ja sosiaalilainsäädäntö vaikuttavat vangin omaan työhön

- milloin on realistista ajatella omaa työtä ja itsensä työllistämistä
- mitkä ovat vankilan ja vangin yhteistyötahot, kun omaa työtä aloitetaan

Opas esittelee oman työn ja itsensä työllistämisen aihepiirin. Sen sisältämät tiedot eivät riitä, kun vanki, joka ei aiemmin ole työllistänyt itseään, aloittaa vankilassa tai vapautumisensa jälkeen oman työn.

Tärkeää on, että vankilan henkilökunta ja vangit tiedostavat itsensä työllistämisen yhdeksi mahdollisuudeksi, kun rangaistusaikaista ja vapautumisen jälkeistä toimintaa suunnitellaan. Mahdollisuuksien tunnistaminen edellyttää riittävää elinkeinoelämän, työtehtävien, itsensä työllistämisen ja sitä säätelevän normiston tuntemusta. Henkilökunnan tulisi pystyä arvioimaan, ketkä pystyisivät omaan työhön ja hyötyisivät siitä vapautumisen jälkeen. Aihepiiriin tutustuu parhaiten tekemällä yhteistyötä yritysneuvontaa toteuttavien tahojen kanssa. Koska vapautuva vanki saattaa kuulua erityisryhmään taustansa vuoksi, voi olla hyvä tutustua myös ohjattua yrittämistä edistäviin projekteihin, osuuskuntiin yms. tai työmarkkinoilta syrjäytymisvaarassa olevien itsensä työllistämistä edistävien organisaatioiden (esim. www.princes-trust.org.uk tai www.youth-business.org) toimintaan.

3. ITSENSÄ TYÖLLISTÄMINEN JA YRITTÄMINEN

Vangin oma työ on itsensä työllistämistä vankeusaikana. Itsensä työllistäminen on laajasti ajatellen toimintaa, johon sovelletaan yrityslainsäädäntöä. Käytännössä itsensä työllistäminen saattaa erota yrittämisestä suuresti. Sen vuoksi on aina hyvä täsmentää, minkä tyyppisestä toiminnasta kulloinkin on kysymys. Itsensä työllistäminen voi pelkistetyimmillään olla yksityisenä elinkeinonharjoittajana toimimista, jolloin työsuhteen tilalla on työtilaus ja palkan asemassa työstä suoritettu korvaus. Perinteisesti yrittämiseen liitetään taloudellisten riskien otto ja pääoman sijoittaminen, jolloin yritysmuoto valitaan sen mukaisesti.

Yhteiskunnassa on viime aikoina pyritty valtion toimin edistämään yrittäjyyttä ja itsensä työllistämistä. Yrittämiseen liittyvää neuvontapalvelua on lisätty, samoin aloittavien yritysten tukimuotoja. Samaan aikaan elinkeinoelämässä on ulkoistettu toimintoja, verkotuttu muiden yritysten kanssa ja lisätty korvauksiin / maksuihin perustuvaa työtä työsuh-

teeseen perustuvan palkkatyön asemesta. Tämä yleinen kehitys lisää myös rangaistuksen aikaisen itsensä työllistämisen käyttömahdollisuuksia.

4. OMAN TYÖN MERKITYS JA KÄYTTÖMAHDOLLISUUDET VANKEINHOIDOSSA

Selvitysten mukaan yrittäjäksi valikoitumiseen liittyy usein mm. riskinottokyky, kuuluminen marginaaliryhmään sekä joko keskimääräistä alhaisempi tai keskimääräistä korkeampi koulutustaso. Moni todennäköisesti tietää henkilöitä, jotka eivät esim. maahanmuuttajataustansa tms. seikan vuoksi ole saaneet palkkatyötä, mutta ovat pystyneet työllistämään itse itsensä. Suomen suurimman metallin kierrätysyrityksen takana on emigranttimuusikko, joka 1920-luvulla alkoi kerätä romua elättääkseen itsensä! Vapautuneen vangin voi vankilataustansa vuoksi olla vaikea joillakin työaloilla työllistyä työsuhteeseen, vaikka työllistymisen muut edellytykset olisivat olemassa.

Vankien kanssa työtä tekevät tapaavat vankeja, jotka osoittavat taipumuksia käytännön yritystoimintaan, ostamiseen ja myymiseen. Toiminta ei kuitenkaan aina ole ollut laillista joko tietämättömyydestä tai osaamattomuudesta johtuen tai vangilta on puuttunut voimavaroja muuntaa toiminta jänteväksi tulonhankkimistoiminnaksi.

Kun vankila on aktiivisesti mukana edistämässä vangin omaa työtä, täytyy sillä olla selkeä käsitys kohderyhmästä. Johdannossa kuvatun hankkeen kokemusten ja vankeinhoidon yleisen tuntemuksen perusteella arvioituna kohderyhmiä olisivat todennäköisesti juuri edellä kuvatut ”omia hommia” yritelleet ja ne, joilla on jokin selkeästi hyödynnettävä taito ja kiinnostus itsensä työllistämiseen. Kun oman työn tavoitteelliseen käyttöön liittyy usein myös velkatilanteen selvittely ja neuvonta, saattaa kohderyhmänä olla myös velkaantuneet yrittäjät, joiden on vielä vapautumisen jälkeenkin realistisinta – tai jopa ainoa mahdollisuus - etsiä toimeentuloa itsensä työllistämisellä.

Vankilan perinteisistä työaloista kirjansidonta ja suutarintyöt ovat aloja, joilla työllistyminen edellyttää itsensä työllistämistä. Jotkut vangit hankkivat vapaa-ajan työnä tekemillään maalauksilla merkittävästi toimeen-

tuloa. Voisiko tämä avata mahdollisuuksia, vaikkapa vain osittaiseen toimeentulon hankkimiseen myös vapautumisen jälkeen?

Itsensä työllistäminen vaatii työhön liittyvän taidon lisäksi monia lisätaitoja kuten säännösten selvittely-, raha-asioista huolehtimis- ja ennakoimistaitoja. Tulojen käyttöä suunniteltaessa on esim. pystyttävä arvioimaan, kuinka paljon niistä on varattava tulevaisuudessa lankeavien lakisääteisten maksujen maksuun. Vankila-aikaisessa itsensä työllistämisessä eli oman työn tekemisessä on se etu, että vankia, joka ei itsenäisesti kykene kaikkia velvoitteitaan täyttämään, voidaan tukea ja ohjata. Tilanne vaikeutuu vapautumisen jälkeen, mikäli toimintaa tukevaa ja ohjaavaa organisaatiota ei löydy.

On vankeja, joiden toimeentulo perustuu sosiaalisiin tukiin ja pimeisiin keikkoihin. Tämän elämäntavan muuttaminen sosiaalisiin tukiin ja laillisiin lisätuloihin perustuvaksi todennäköisesti vaikuttaisi uusimisriskiin. Sosiaalisten tukien ja itse hankittujen tulojen yhteen sovittamien on kuitenkin hyvin vaikeaa. Usein perustellumpaa yrittää ohjata oman työn tekijä / itsensä työllistäjä toimimaan niin, että hän saa toiminnallaan koko elantonsa. Toisaalta yhteiskunnassa keskustellaan ns. kansalaispalkasta tai perustulosta, joka kuuluisi kaikille. Esitetyissä malleissa lähdetään siitä, että perustulon lisäksi kansalaisen olisi kannattavaa hankkia lisätuloja.

Omaa työtä harkittaessa tavoitteena on vankeinhoidon tavoitteiden mukaisesti edistää itsensä työllistämistä vapautumisen jälkeen. Aina tämä ei ole mahdollista tai realistista. Oma työ voidaan nähdä myös pelkästään vankeusaikaisena työnä. Kun vanki omaa työtä tehdessään todennäköisesti ansaitsee huomattavasti paremmin kuin vankityössä, hän pystyy aloittamaan esim. velkojensa hoidon jo vankeusaikana tai huolehtimaan siviilissä olevista muista velvoitteistaan. Vain vankila-aikana itse itsensä työllistävän on selvitettävä yrittämisen vaikutukset vapautumisen jälkeiseen työttömyysturvaan jne.

Seuraavassa muutamia esimerkkejä siitä, mitä oma työ voisi olla:

a) **Etätyötä vankilassa.** Jos etätyötä tekevä on työsuhteessa työnantajaansa, kysymys ei ole varsinaisesti omasta työstä vaan siviilityöstä. Vanki ei kulje töissä laitoksen ulkopuolella vaan tekee työn laitoksessa.

b) **Työsuoritukseen perustuvaa työtä.** Vanki voi tehdä ulkopuoliselle yritykselle työtä tai valmistaa osia tai tuotteita ja saa esim. valmistuviin kappalemääriin perustuvaa tuloa. Vankilan työhuone voi tarvittaessa välittää osan sille tulleista tarjouskyselyistä omaa työtä tekevälle vangille, esim. sorvaustyö, metallin alihankintatyöt, ruuvinpakkaus, matkamuistojen valmistus, kirjansidonta, ATK-työ (kuten suunnittelu tms. ei verkossa tapahtuva työ, multimedian teko).

c) **Tuotteiden valmistusta vankilamyymälöille.** Pienessä mittakaavassa vankilamyymälät ovat myyneet vankien vapaa-ajan työn tuotteita ns. myyntitilillä eli tuotteen omistus on säilynyt vangilla kunnes se on myyty. Kun vaaranvastuusta (häviäminen, rikkoutuminen), myyntihinnasta ja rahdista sovitaan, voi vankilamyymälä myydä myös oman työn tuotteita. Tällöin on huolehdittava uusien markkinointikanavien etsinnästä vapautumisen jälkeen, sillä vapautunutta vankia ei sidota vankeinhoidon järjestelmiin. Myymälät voivat toimia oman työn tuotteiden koemarkkinoinnissa.

d) **Palveluammatin harjoittamista vankilamyymälän yhteydessä**, esim. suutarina tai huonekalujen entisöijänä.

Vangin oma työ on joillekin vangeille mahdollisuus käyttää vankeusaika niin, että vapautumisen jälkeen hänellä on tietoa, taitoa ja kokemusta siitä, miten laillisia (lisä)tuloja hankitaan palkkatyösuhteen ulkopuolella. Tällaisille vangeille se on polku itsensä työllistämiseen.

5. VANKEINHOIDON LAINSÄÄDÄNTÖ

Perussäännös omasta työstä on laissa rangaistusten täytäntöönpanosta (RTL), jonka 3 luvun 5 §:ssä todetaan, että vanki on rangaistusaikanaan velvollinen tekemään varsinaisena työaikana työtä tai osallistumaan koulutukseen taikka muuhun rangaistuslaitoksen järjestämään tai hyväksymään toimintaan. RTL 3 luvun 6 §:n mukaan vangin on tehtävä työtä valtion lukuun (vankityö) tai omaan lukuunsa sellaista hyväksyttävää työtä, joka haitatta soveltuu rangaistuslaitoksessa vangin omilla tai hänen käyttöönsä annetuilla välineillä tehtäväksi (oma työ). Luotettavaksi katsottava vanki saa oikeusministeriön tai, sen antamien ohjei-

den mukaan, rangaistuslaitoksen johtajan luvalla varsinaisena työaikana tehdä työtä vapaudessa, työpaikassa sopivasti valvottuna (siviilityö). Vangille on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä sellaista hänen taipumuksiaan vastaavaa työtä tai muuta toimintaa, joka on omiaan ylläpitämään tai kehittämään ammattitaitoa tai muuten edistämään hänen mahdollisuuksiaan tulla toimeen yhteiskunnassa (RTL 3 luku 7 §).

Omaa työtä tai siviilityötä tekevän vangin on maksettava laitokselle korvaukseksi ruoka- ja ylläpitomenoista oikeusministeriön vahvistama keskimääräisiä kustannuksia vastaava määrä. Vanki, joka jättää korvauksen määräaikana suorittamatta, on siirrettävä tekemään vankityötä. Omassa työssä tarvittavat aineet vangin on itse kustannettava. (RTL 3 luku 11 §). Tällä hetkellä korvausten määrä on noin 1520 mk kuukaudessa.

Vankeinhoitoasetuksen (VHA) 23 §:n mukaan vangille voidaan antaa lupa tehdä omaa työtä, jos työ soveltuu rangaistuslaitoksessa tehtäväksi ja työstä saatava tulo katsotaan riittäväksi. Omaa työtään tekevä vanki on velvollinen noudattamaan säännöllistä työaikaa, jollei rangaistuslaitoksen johtaja erityisistä syistä myönnä hänelle siitä poikkeusta. Vangille voidaan antaa korvauksetta käyttöön laitoksen työvälineitä omaa työtä tai vapaa-ajan työtä varten, jollei siitä aiheudu haittaa laitoksen järjestykselle tai laitoksen omien toimintojen järjestämiselle.

5.1. Millainen työ soveltuu haitatta rangaistuslaitoksessa tehtäväksi?

Selvää on, että vangin oma työ ei saa heikentää vankilan uskottavuutta. Myös työn itsensä on oltava uskottavaa. Työn uskottavuuteen liittyy vankeinhoitoasetuksen säännös siitä, että oman työn tulojen on oltava riittäviä. Vangin tehdessä omaa työtä ulkopuoliselle yritykselle on hyvä tarkistaa ja ohjata omaa työtä tekevää tarkistamaan yrityksen ja sen omistajien taustoja (ennakkoperintärekisteriote, verojäämätodistus, luottotiedot ja omistajan mahdolliset liiketoimintakiellot). On selvää, ettei oman työn lupaa voida antaa, jos rikos, josta vanki on tuomittu, on tehty suhteessa mahdolliseen toimeksiantajaan / tilaajaan tai on vaara, että vanki syyllistyy rikokseen oman työn kautta. Varsinainen riskejä sisältävä liiketoiminta, joka edellyttäisi mm. monenlaisia yhteyksiä ja

jatkuvaa rahaliikennettä vankilan ulkopuolella, ei todennäköisesti soveltuisi haitatta vankilan muuhun toimintaan ja järjestyksen pitoon. Yhteisömuodossa (oy ja osittain myös ay ja ky) tapahtuva yrittäminen lienee siten useimmiten kuin yksityisenä elinkeinonharjoittajana toimiminen sen tyyppistä, että se ei haitatta sovellu vankilaan.

6. OMAN TYÖN ALOITTAMINEN

6.1. Milloin kannattaa harkita omaa työtä?

Yrittämiseen ja itsensä työllistämiseen liittyy joskus epärealistisia käsityksiä ja toiveita. Sen arvioimiseksi, onko itsensä työllistäminen vankila-aikana ja / tai sen jälkeen todellinen mahdollisuus, kannattaa pohdiskella seuraavan tyyppisiä kysymyksiä. Valmiita vastauksia ei alkuvaiheessa tarvitse olla, mutta oman työn tekijällä tulisi olla valmius ajattelutapaan. Tukea toteutukseen saa yrittämisen neuvontaan erikoistuneilta organisaatioilta. Joissain tapauksissa on mahdollista saada tukea ohjattuun yrittämiseen esim. sosiaalisilta osuuskunnilta tai muilta organisaatioilta.

- minkä taidon osaan tai mihin minulla on taipumuksia niin, että harjoittelun avulla opin taitavaksi
- voinko hyödyntää taitoani myös muissa yhteyksissä kuin siinä, missä olen sitä aiemmin tehnyt
- mikä aihepiiri on minulle tuttua, tunnenko mainosmaailman, kierrätyksen, kahvila-alan, rengaskorjaamot, turkistarhat.
- mitä kyseisillä aloilla toimivat yritykset ja ihmiset tarvitsevat ja mistä olisivat valmiita maksamaan
- mistä asioista olen kiinnostunut
- paljonko kuluu aikaa yhden tuotteen / työsuorituksen tekemiseen
- paljonko työpäivän aikana on tehollista työaikaa
- montako tuotetta / työsuoritusta on saatava aikaan, jotta esim. asunnon vuokrarahat saa kasaan
- paljonko tuotteen / työsuorituksen hinnasta kuluu materiaaleihin

6.2. Lähtökohtana tukeminen, yhteistyö ja laatu

Oman työn aloittaminen toteutetaan niin, että heti alusta pitäen asiat hoidetaan laillisesti, hyvässä yhteisymmärryksessä eri viranomaisten ja toimijoiden kanssa ja korostaen työn laatua. Laadukas työ takaa jatkuvuuden. Vanki tarvitsee elämänkokemuksistaan ja laitosoloista johtuen usein myös kannustusta sekä itseluottamuksen, luovuuden ja ongelmaratkaisutaitojen vahvistamista ja apua käytännön seikkojen – kuten pankkiasioiden tai liikkumisen – järjestämisessä. Tukea tarvitaan myös vapautumisen jälkeen. Olisi hyvä, jos tuki voitaisiin järjestää yrityskummityyppisesti siten, että samalla välittyy itsensä työllistämisen roolimalli.

Tukemista ja ohjausta tarvitaan myös päihteiden käytön ehkäisyssä. Se, suunnitellaanko omaa työtä päihdekuntoutuksen jälkeen vai ennen sitä, riippuu päihteiden käytön ongelmallisuudesta ja monesta muusta seikasta. Itsensä työllistämiseen liittyvä tulevaisuuteen suuntautuminen ja itsensä hyväksi työskentely voivat toimia kannustimena päihdeongelmien hoidossa. Päihteet ovat joka tapauksessa asia, joka ratkaisevasti vaikuttaa itsensä työllistämisen onnistumiseen.

6.3. Työsuojeluvastuu

Vankilalla on työsuojeluvelvoitteita omaa työtä tekevää vankia kohtaan, erityisesti jos vanki käyttää laitoksen koneita ja laitteita. Säännöksiä asiasta ei ole. Tulkinta-apua voi saada esim. työturvallisuuslaista ja työsuojelun valvonnasta ja muutoksenhausta työsuojeluasioissa annetusta laista, vaikka omaa työtä tekevä ei olekaan ulkopuolisen työnantajan palveluksessa. Kyseisiin lakiin sisältyvät säännökset työpaikan haltijana olevan työnantajan velvollisuuksista ulkopuolisen työnantajan palveluksessa samalla työmaalla olevien työntekijöiden työturvallisuuden edistämisestä.

6.4. Oman työn lupa

Oman työn tekemiseen tarvitaan laitoksen johtajan myöntämä lupa. Lupa voidaan antaa myös osa-aikaisena, jolloin vanki voi aloittaa oman työn vaiheittain. Vaikka säännöksiä asiasta ei ole, lienee tarkoituksenmukaista,

että laitokselle maksettavien ruoka- ja ylläpitokorvausten määrää samalla alennetaan. Lupaehtoihin olisi hyvä kirjata mahdollisimman tarkoin mm. rahaliikenteen valvonta, koneiden käyttöehdot ja ehtojen tarkistusajankohta yms. käytännön asiat.

Jos oman työn lupa peruutetaan luparikkomusten tai muiden seikkojen vuoksi, ohjataan vankia ilmoittamaan myös muille viranomaisille toiminnan lopettamisesta tai keskeytyksestä.

6.5. Oman työn paja ja / tai käytännön läheinen (koulutus) ohjelma itsensä työllistämisestä

Jos vankilassa toimii oman työn paja ja siihen liittyvä koulutusohjelma, toteutukseen voisi sisältyä seuraavia toimia.

1. Järjestelmällinen info oman työn mahdollisuudesta ja tavoitteista.
2. Henkilökunnan arviot työkyvystä, työn tai opiskelun sujumisesta. Tärkeää on arvioida itsensä työllistämistä suunnittelevan vangin riskiä syyllistyä uudelleen rikoksiin siinä toiminnassa, jota hän suunnittelee.
3. Haastattelu, jossa selvitetään suunnitelmia, arvioidaan sitoutumista, neuvonnan tarvetta jne.
4. Sopimus toiminnasta (oman työn osuus osallistumisvelvollisuuden täyttämisessä, paljonko toimintaan liittyy opiskelua, etenemissuunnitelma välitavoitteineen jne.)
5. Yhteydenotot vankilan ulkopuolelle (viranomaiset, markkinointi, yritysneuvonta, velkaselvittely).
6. Vapautumisen jälkeinen toiminta ja sen tukeminen / tukihenkilön tai – organisaation tai yrityskummin etsiminen.

6.6. Tukiryhmä vankilassa

Aloittelevan oman työn tekijän avuksi ja käytännön asioita hoitamaan on hyvä koota vankilassa ryhmä. Ryhmään voisi kuulua esim. työnjohtaja, sosiaalityöntekijä, valvontapuolen edustaja ja taloushallinnon edustaja. Näin saadaan koottua monipuolista osaamista yhteen. Ryhmän ei tarvitse välttämättä kokoontua usein. Tärkeämpää on, että tukiryhmään kuuluvat tietävät tehtävänsä ja vanki tietää yhdyshenkilönsä. Jos omaa

työtä tekevällä on realistisia mahdollisuuksia työllistää itsensä vapautumisen jälkeen, tulisi ryhmään kuulua / vankilasta olla yhteydessä myös yritystoiminnan yhteistyötahoihin, yritystoiminnan neuvontajärjestöihin, työvoimaviranomaisiin, kriminaalihuollon edustajaan jne.

Ryhmä toimii kiinteämmin, jos vankilassa toimii ”oman työn paja”. Tällöin ryhmään tulisi kuulua myös vapautumisen jälkeisessä itsensä työllistämisessä tärkeitä yhteistyötahoja kuten. Uusyrityskeskuksen edustaja.

Tukiryhmän tehtävänä on:

- arvioida vangin soveltuvuus omaan työhön ja työn soveltuvuus vankilassa tehtäväksi
- valmistella oman työn lupa-asiat johtajan päätöstä varten
- ohjata vankia hoitamaan viranomaisasiansa kuten rekisteröinnit, verotus, eläkkeet
- ohjata vankia selvittämään velkatilanteensa ja ottamaan yhteyttä Takuu-Säätiöön
- hankkia vangille tarvittavaa ammatillista ja yritystoiminnan koulutusta (voidaan tehdä pikku hiljaa työn edetessä)
- sopia käytännön järjestelyistä ja valvoa niitä (esim. rahaliikenne, materiaalit, yhteydenpidot)
- ohjata vapautumisvaiheessa vanki entistä tiiviimmin yhteiskunnan normaalien yrittäjäpalvelujen ja tarvittaessa sosiaali- ja päihdepalvelujen piiriin.

6.7. Oman työn rahoitus

Vangilla on mahdollisuus hakea rahoitusta normaalisti pankeista, Finnverasta, TE-keskuksista jne. Usein vangin velkatilanne on sellainen, että rahoitusta ei myönnetä. Tällöin voi ottaa yhteyttä Takuu-Säätiöön ja hakea sosiaalista luottoa. Luottoa voidaan myöntää korkeintaan muutamia tuhansia markkoja.

7. ITSENSÄ TYÖLLISTÄMISEEN LIITTYVÄÄ NORMISTOA

Seuraavassa kuvataan lyhyesti keskeisimpiä omaan työhön liittyviä säännöksiä, jotta omaa työtä harkitseva voisi muodostaa käsityksen työhön liittyvästä normistosta. Toimintaa aloitettaessa asiat on selvitettävä perusteellisemmin kuin mitä alla on tehty. Tarvittaessa on hankittava neuvoja ja apua sekä selvittely- että aloitusvaiheessa yritysneuvonnasta.

7.1. Ennakkoperintärekisteri

Ennakkoperintärekisteriin merkitään kaikki yritykset, maanviljelijät ja tulonhankkimistoimintaa harjoittavat (Ennakkoperintälaki 6 a §). Rekisterin tarkoituksena on osoittaa työsuorituksen vastaanottajalle, että työsuorituksen tekijän ja vastaanottajan / maksajan välille ei synny työsuhdetta ja sen myötä velvollisuutta maksaa eläke- ja sosiaaliturvamaksuja ja että maksusta ei pidätetä veroennakkoa. Rekisteriin merkitty saa verovirastosta todistuksen, josta toimitetaan jäljennös työn tilaajalle laskutuksen yhteydessä. Ennakkoperintärekisteriin merkitty maksaa itse eläkevakuutuksensa sekä veron ennakkoperinnän ja arvonlisäveron.

Alla esitetyt verotustiedot on saatu osoitteesta www.vero.fi ja veroviraston yritysneuvonnasta.

Ilmoitus elinkeinotoiminnan aloittamisesta tehdään joko veroviranomaisille tai patentti- ja rekisterihallitukseen (lisätietoja osoitteesta www.ytj.fi). Huhtikuusta 2001 lähtien käytössä on ollut Y-tunnus, joka korvaa Ly-tunnuksen, kaupparekisterinumeron ja säätiörekisterinumeron. Samalla aloittamisilmoituksella voi hakeutua ennakkoperintärekisteriin sekä ilmoittautua arvonlisäverovelvolliseksi ja rekisteröityä työnantajaksi.

Mikäli työsuorituksen tekijää ei ole merkitty ennakkoperintärekisteriin, suorituksen maksajan on suoritettava ennakonpidätys työstä, tehtävästä tai palveluksesta muuna kuin palkkana maksettavasta korvauksesta. Laskussa on tällöin eriteltävä tarvikkeiden osuus ja työn osuus. Verovirastot kirjoittavat myös verokortteja työkorvausta varten. Työkorvausverokortteja käytetään, kun verovelvollinen ei pääse esim. verovelkojen vuoksi ennakkoperintärekisteriin.

Tulojen ulosmittaus ei estä ennakkoperintärekisterissä olemista tai työkorvausten vastaanottamista työkorvausta varten lasketulla verokortilla. Suorituksen maksaja pidättää tällöin osan työkorvauksista ulosottoa varten.

7.2. Arvonlisäverovelvollisuus

Arvonlisävero on veroa, joka kohdistetaan loppukuluttajalle. Tavaran tai palvelun tuottaja maksaa tuotteita tai palveluja ostaessaan niihin sisältyvän arvonlisäveron (yleisemmin 22 %) ja lisää omaan tuotteeseensa tai palveluun arvonlisäveron. Arvonlisäverovelvollinen tilittää kuukausittain verottajalle saamansa ja maksamansa arvonlisäveron erotuksen. Jos esim. arvonlisäverovelvollisen markkinoimaan tuotteeseen tai palveluun on sisältynyt arvonlisäveroa 1000 mk ja tuotteen tai palvelun aikaansaamiseksi tarvittavissa hankinnoissa on ollut arvonlisäveroa 700 mk, tilittää verovelvollinen verovirastolle 300 mk. Tavaran tai palvelun myyjän on annettava ostajalle myynnistä tosite, jos ostaja on elinkeinonharjoittaja. Tositteeseen on merkittävä tavaran tai palvelun veroton myyntihinta, myyntiin sisältyvän veron määrä ja merkintä ”alv rek.”

Arvonlisäverovelvollisuutta ei ole, jos tulot jäävät pienemmiksi kuin 8410 € vuodessa.

7.3. Elinkeinotoiminnan (yrityksen) ja elinkeinonharjoittajan tuloverotus.

Pääsääntö on se, että luonnollisen henkilön tulo jaetaan kahteen tulolajiin, jotka ovat pääomatulo ja ansiotulo. Elinkeinotoiminnan tulo (aiempien vuosien tappioiden vähentämisen jälkeen) jaetaan ansiotuloksi ja pääomatuloksi (ns. jaettava yritystulo).

7.4. Kirjanpitovelvollisuus

Elinkeinonharjoittajat ovat kirjanpitovelvollisia. Yksityinen elinkeinonharjoittaja voi pitää yksinkertaista kirjanpitoa, jossa kuvataan yrityksen tulot ja menot. Tilinpäätös sisältää tuloslaskelman mutta ei varsinaista tasetta.

7.5. Eläkevakuutus ja tapaturmavakuutus

Yksityisen elinkeinonharjoittajan on huolehdittava itse eläkevakuutusmaksuistaan, jotka palkansaajalle maksaa työnantaja. Vakuutus on yrittäjäeläkevakuutus (YEL) ja se tehdään eläkevakuutusyhtiössä. YEL:n piiriin kuuluminen edellyttää mm. 18 – 64 vuoden ikää, yrittäjätoiminnan jatkumista vähintään 4 kk ja työtuloa, joka on enemmän kuin 4669 € vuodessa.

Jos elinkeinonharjoittajalla on palkattuja työntekijöitä, on myös työntekijöiden tapaturmavakuutus pakollinen.

7.6 Tavaroiden myynti

Tavarakauppaa harjoittavan ei tarvitse olla ennakkoperintärekisterissä. Toiminta ei ole tavarakauppaa, jos sopimuksen mukaan suoritetaan myös työtä.

Esimerkiksi vankilamyymälöiden kautta tapahtuva itse valmistettujen tavaroiden myynti ei mene tavarakaupan käsitteen alle. Vangin ei kuitenkaan tarvitse vähäisen myynnin vuoksi ilmoittautua ennakkoperintärekisteriin.

8. VELKAONGELMAT

Maksettavaksi määrättyjen korvausten tai mahdollisten muiden vastuiden selvittäminen olisi syytä aloittaa hyvissä ajoin. Laitoksessa olon aikana ne useimmiten ovat olleet hoitamatta ja menneet ulosottoon, jolloin niiden määrä on noussut viivästysseuraamusten johdosta huomattavasti. Vankilasta vapautumisen jälkeen velat ja korvausvelvoitteet kuitenkin aktualisoituvat.

8.1. Ulosotto

Ulosottotoimet voivat kohdistua palkkaan, eläkkeeseen, elinkorkoon, äitiys-, isyys- ja vanhempainrahaan tai elinkeinotuloon. Pääperiaate on,

että ulosottokelpoisten nettotulojen määrästä voidaan ulosmitata 1/3. Velalliselle on kuitenkin jätettävä suojaosuus, jonka suuruus vaihtelee elätettävien lukumäärän mukaan.

8.2. Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä

Vakaviin velkaongelmiin joutuneelle henkilölle voidaan myöntää velkajärjestely, jos velkaongelmat aiheuttavat velallisen maksukyvyn olennaisesta heikentymisestä ilman hänen omaa syytään tapahtuneen olosuhteen muutoksen vuoksi (esim. sairaus tai työkyvyttömyys) tai velkajärjestelyyn on muuten painavat perusteet, kun otetaan huomioon velkojen määrän ja velallisen maksukyvyn välillä vallitseva epäsuhta (VJL 9 §).

Velkajärjestelyä ei voida ilman erityisiä vastasyitä myöntää, mikäli on olemassa jokin VJL 10 §:n esteperuste. Tällainen voi olla esim. se, että velalliselle on määrätty rikoksen perusteella maksuvelvollisuus eikä velkajärjestelyn myöntämistä voida pitää perusteltuna velan määrä, rikoksen laatu, vahingon kärsineen asema ja muut seikat huomioon ottaen. Velkajärjestely voidaan kuitenkin esteestä huolimatta myöntää, mikäli on olemassa erityisiä vastasyitä. Tällaisina voidaan esittää elämäntapojen parantamista ja elinolosuhteiden muuttumista laitoskierteen, alkoholinkäytön tai nuoruuden ajattelemattomuuden jälkeen.

8.3. Takuu-Säätiön takaus

Velallisen velat voidaan tietyin edellytyksin järjestellä myös Takuu-Säätiön takaaman pankkilainan turvin. Tällöin asiakkaalle jää vain yksi luotto, jota hän tuloillaan hoitaa. Takuu-Säätiön takauksen saaminen edellyttää asiakkaalta mm. riittäviä tuloja (esim. palkka, eläke), pidempiaikaista näyttöä velkojen maksamisesta maksukyvyn määräisesti ja elämäntilanteen tasapainottumista.

Mikäli Takuu-Säätiön takaus myönnetään, sillä järjestellään kaikki asiakkaan velat. Mikäli säätiö joutuu maksamaan takaamansa luoton, sillä on oikeus vaatia maksamaansa määrää viivästyskorkoineen ja kuluineen velalliselta.

Joissakin tapauksissa Takuu-Säätiö voi myöntää takauksen myös perheen itsenäiseen selviytymiseen tarvittaviin hankintoihin otettavaan luottoon, mikäli muuta kohtuuehtoista rahoitusmahdollisuutta ei ole käytettävissä. Luoton määrä voi olla 840 – 5045 €.

Takuu-Säätiön takaustoiminnasta saa lisätietoja maksuttomasta neuvontapuhelimesta, Velkalinjasta, nro 08009 8009. Se palvelee arkisin kelo 10-14 välisenä aikana.

9. YHTEISTYÖTAHOJA

Yritysneuvontaa saa mm. työvoimahallinnosta, kuntien elinkeinoasiamiehiltä, vakuutusyhtiöiltä, pankeilta, TE-keskusten yritysosastoilta ja Finnverasta (www.te-keskus.fi) sekä uusyrityskeskuksilta (www.uusyrityskeskus.fi)

Suomen Jobs and Society ry ylläpitää noin 30 uusyrityskeskusta tai yrityspajaa eri puolella Suomea sekä maaseutuyrittämisen keskusta. Vangin omasta työstä ja yritysneuvonnan tarpeista ollaan tietoisia mm. Hyvinkään-Riihimäen Yrityspajassa, Hämeen Uusyrityskeskuksessa, Meri-Lapin Startissa, Kuopionseudun Uusyrityskeskuksessa ja Oulun Seudun Uusyrityskeskuksessa. Uusyrityskeskusten neuvonta on maksutonta.

Elinkeinoasiamiesten tehtävänä on avustaa yrityksiä, toimia yritysten ja kunnallishallinnon välisenä yhdyshenkilönä. Elinkeinoasiamiehiltä voi saada tietoa mm. yritysrahoituksesta ja vapaista toimitiloista.

TE-keskukset ovat kauppa- ja teollisuusministeriön, maa- ja metsätalousministeriön ja työministeriön hallinnonalan yhteisiä palvelukeskuksia. Ne tarjoavat palveluja yrityksille ja yrittäjäksi ryhtyville kansalaisille 15 paikkakunnalla. Keskukset osallistuvat EU:n tavoiteohjelmien toteuttamiseen. Osa ohjelmia toteuttavista alueellisista hankkeista soveltuu myös itsensä työllistämistä aloittelevalle.